

Skast herreds ting, fogder og skrivere

Af H. K. Kristensen.

TINGET. Cornelius Tacitus skriver i sin berømte bog fra år 98 efter Kristus, at germanerne holder ting »ved nytænding eller fuldmåne«, og der vedtager eller forkaster de forslag, førerne fremsætter. Det har altså været en slags folketing med politisk magt. Men Tacitus fortsætter: »For tinget kan man også føre en anklage frem og gøre påstand på dødsstraf. Straffene er forskellige i forhold til brøden. Landsforræddere og overløbere hænger de op i træer; fejge folk, dem, der undrager sig tjenesten i krigen, og dem, der besudler deres eget legeme ved unaturlige laster, drukner de under en risfletning i dynd og morads.« Småforseelser klares med bøder, hvoraf kongen eller folkesamfundet får sin part, den forurettede eller hans slægt den anden part. — Tollundmanden og andre lig af henrettede, som i Nordtyskland og Danmark er gravet op af moserne, kan måske være eksempler på sandheden af Tacitus' beretning. Visse forskere mener det.

Ellers kender man ikke meget til vor retspraksis i denne fjerne tid. I folkevandringstiden gjorde

Danernes stamme sig til herre i landet, Danernes mark. Hvor de kom frem, rejste de et gudevi og et tingsted. Dermed måtte de også have bestemt, fra hvilket område man skulle søge tinget. Herredsinddelingerne må da også være lige så gammel som danervældet. Intet andet land i Europa har i så gammel tid fået sit land så ensartet inddelt, selv om inddelingen også findes i vore nordiske broderlande.

I over tusind år var tingstedet en væsentlig faktor i herredsfolkets liv. Til tingmøde efter tingmøde søgte mændene i stort tal ad veje og stier, til vogns, til hest, til fods for at deltage i retsplejen, høre bekendtgørelser forkynde, spørge nyt og komme sammen med andet godtfolk. Undertiden var det en næsten sygelig rethaveriskhed og trættelyst, der drev dem. Den Ribebiskop Peder Jensen Hege-
lund skrev omkring 1600, irriteret over den megen tidsspilde:

»De bulderjyder er ej gode at stille,
så gerne tilsammen de træde ville;
at pløje og så de heller forglemme,
end de fra tinge skulle sidde hjemme.«

Senere aftog interessen, færre og færre drog til tings.

Underligt, at ikke et eneste af vore gamle tingsteder er bevaret, og ikke engang et ordentligt bilde af et landligt tingsted!*)

Skast herred, Skazstatshæreth, som det kaldes i Valdemar IIs jordebog, er nu det største herred i Ribe amt. Fanø har givetvis oprindeligt hørt med

*) I præsteindberetningen til Ole Worm er Vester herreds tingsted i Ovtrup afsat som en firkant med en prik midt i. (H. K. Kristensen: Ovtrup Sogn).

dertil, men er allerede i middelalderen skilt fra og har dannet sit eget birk.

Tingstedet lå på Tingheden tæt ved den nuværende *Korskro*, hvor de to vigtige færdselsveje Varde—Ribe og Kolding (Haderslev)—Hjertingegnen skærer hinanden. Nu går den ny diagonalvej lige ind i kanten af tingstedet. *Ejeren Hans Andersen, Tudegård*, lod 1941 stedet fredlyse, og Historisk Samfund rejste en mindesten.

Tingstedet er anlagt ved to høje. Det er almindeligt, at tinget ligger ved høje, der kunne give læ i dårligt vejr og angive målet for de tingsøgende. Om tingstedet altid har været på dette sted, er ikke til at afgøre, dog må det have været i Skast sogn, så langt tilbage tinget bar dets navn, men det kan have ligget nærmere Skast by.

Man holdt ting under åben himmel. Det er et primitivt træk, der svarer til, at den ældste gudsdyrkelse ligeledes fandt sted under åben himmel. I sen hedensk tid får vi gudsdyrkelsen under tag i hovene, mens der først sent rejses tinghuse. Hvordan tinget var indrettet, ved vi god besked om fra en ofte citeret oplysning fra en kyndig mand, nemlig *Kristen Sørensen Testrup*, der blev herredsfoget 1730. Han skriver: »Tingstederne var indrettede på marken med 4 tingstokke, som i en firkant lå på stene, hvorpå sad fogden og skriveren med flere, som administrerede retten, så og de 8 mænd, som af disse tingstokke kaldes stokkemænd, hvilke ord endnu bruges, ligesom og stokkenævn i de gamle love heraf havde sit navn. Midt på denne plads imellem de 4 stokke lå en stor sten, som endnu på tingstederne er tilsyne, på denne sten skulle tyvene sidde, når de skulle dømmes, hvilke stene endnu desårsag kaldes tyvstene.«

Denne indretning af tingstederne er ældgammel. I modsætning til Danmark har vort broderland Sverige et par gamle nogenlunde velbevarede tingsteder, dvs. grundstenene er tilbage. »*Arkels tingstad*« ligger i Uppland ved Vallentuna-søens sydende. En stenrække fører hen til det firkantede tingsted. Dettets sider er 9-10 m lange og grundstenene 35 cm høje over jordfladen. Man kan endnu se, hvor tyvstenen har ligget, og på vedføjede gamle tegning ses den på sin plads. I stenrækken står to runesten, af hvilke den ene melder:

». . . och Arnkel och Goe de gjorde här tingstället.
Icke månde märken
større varda,
än de Ulfs søner,
goda svenner,
åt sin faders
minne gjorde.«*)

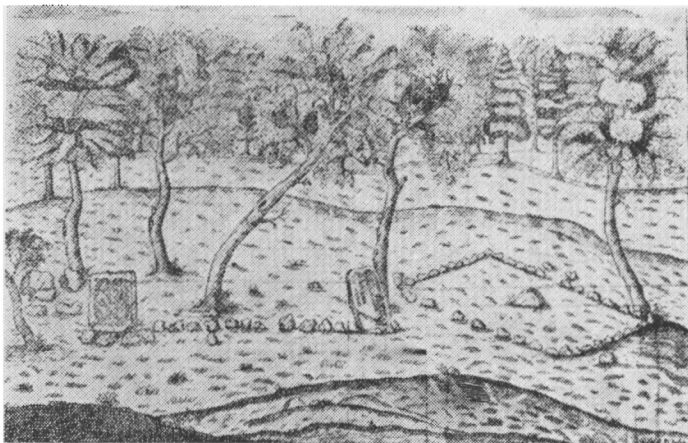
Her siges lige ud, at Ulfs sønner gjorde tingstedet. Og da runerne dateres til vikingetiden, til 1000 tallet, ser vi, at vort tings indretning med en firkantet stenrække og overliggende bjælker er en arv fra oldtiden. I Sverige kaldes tingstokkene brofjæl, fordi de lå på en stenbro.

Når tinget »blev sat«, lagde man bjælkerne op på stenene, og når retten var hævet, blev tinget »splittet«, bjælkerne væltet ned. Således beretter Skast herreds tingbog 21/6 1636, at Jens Hansen i Måde, der den dag var fogdens stedfortræder, »råbte 1., 2. og 3. gang, om der var nogen, som havde at bestille for retten, og efterdi ingen en tid lang derefter fremkom, som havde noget at for-

*) . . . og Arnkel og Goe de gjorde her tingstedet. Ikke monne mindesmærker større vorde, end de Ulfs sønner, gode svende, til deres faders minde gjorde.

rette, spled han tinget.« Havde man noget at fremføre for retten, trådte man »inden for de 4 stokke«, mens dommeren, skriveren og de 8 mænd sad på stokkene.

Det har ikke været rart at sidde der i al slags vejr, i sommerens hede, i vinterens frost og kulde,

Et gammelt billede af »Arkels tingstad« i Uppland.
Efter Göransson's »Bautil«.

og om end tingbogen er blevet ført hjemme, hvad Poul Rasmussen har godtgjort for de udgivne binds vedkommende, og som jeg har kunnet slutte mig til ved andre tingbøger, må han have ført visse kladder, skrevet domme m. m. på selve bjælken.

Den underlige fremskridtsmand Kristian II bestemte 1521, at der skulle være domhuse i alle herreder ved kirkerne og ikke ude på marken. Og der skulle være et særligt rum for dommeren og de 8 mænd til deri at optage forhør. Men hans love fik næppe tid til at træde i kraft, før de blev ophævet,

brændt på Viborg landsting som »skadelige og fordærlige og stridende mod politie og gode sæder!«

Dog byggedes der et hus her, et af de få og første i Danmark dengang. I et tingsvidne af 8/4 1522 omtales Skast herreds rådhus. Men det har vist ikke stået så ret længe. Få år efter nævnes atter de 4 stokke. Men 19. sept. 1637 bevilger samtlige tingmænd, at der måtte opsættes et tinghus på 10 fag og 12 alen vidt og forfærdiges et skab til tingbøgerne i Skast kirke. Det nye tinghus gik vist til grunde i Kristian IVs sidste krig. Tingets naboskab til de alfare veje var ikke heldigt i krigstider. På grund af svenskens indfald holdtes der ikke ting fra 16. jan. til 24. sept. 1644 og fra 26. nov. 1644 til 11. marts 1645. Den 23. sept. 1645 noterede skriveren i tingbogen: »Idag intet ting holdt, formedelst svenskens krigsfolk udi hobetal herom rejste ad Ribe og ud af landet.«

Hvor slemt det gik til ses af et tingsvidne: »Da Slebusch og samme parti drog her igennem herredet og ud igen ved Ribe markinds tid, røvet og bortplyndret de alt, hvad de overkom, både heste, øksne, køer, korn, fitalle, klæder, sengeklæder med andet boskab, så at der, om folkene ikke på andre steder, hvor der ikke var så stor fare for hånden, med deres heste, kreaturer og gods havde søgt udflugt, havde der intet bleven beholden fra deres overvold og plynderi. Af forne Slebusch og hans parti blev plyndret i en dag af Tjæreborg sogn og Krogsgård 30 heste og hopper.« — Om Skast sogns to krongårde ved man, at den ene, der lå i Skast by, var fæstet af Nis Nielsen. »Hans huse var onde og bygfældige, og beviste for dennem [nogle synsmænd] med tingsvidner, at han fik skade af indlæg [indkvartering] og plyndring af 50 ryttere og

60 heste på hans korn, fitalje, vogne, redskaber og sengeklæder for 40 rdl. 1 mark.« Endnu værre gik det hos en anden kongsbonde, Ingvar Hansen i Saderup. »Hannem fraplyndret klæder og sengeklæder for mere end 80 rdl., som med tingsvidner er gjort beviselig. Hans huse er meget onde og byg-fældige.«

1653 bevilgede tingmændene 100 sdl. til et nyt tinghus. Få år efter blev der atter krig, Carl Gustavkrigene, endnu mere ødelæggende end forrige gang, og 8/9 1657—15/5 1660 holdtes intet ting. Da blev tinghuset atter ødelagt, hvorfor der i den følgende tid om vinteren i slemt vejr med snefog og regn holdtes ting i Tude i den nærmeste gård. Og sådan har man vist fortsat en tid lang.

Ved reskript af 11/1 1737 fik herredet, da fogden lige var død, foged sammen med *Gørding-Malt herreder*. Man han fik ikke hele indtægten af de to embeder, kun lønnen for det ene og det bevilgede korn for begge samt sportlerne. For den resterende fogedløn skulle indrettes et fængsel ved hvert tinghus. Men 10/2 1747 blev herrederne lagt under et fælles tinghus midt i distriktet »til publici soulagement.« Det blev i *Lille Endrup i Vejrup sogn*. De fik nu samme tingdag. For Skast herred havde det af arilds tid været tirsdagen. 3/10 1800 fik de dog atter hver sin tingdag. 28. feb. 1811 henlagdes Skast herredsting til Varde rådstue. Da herredsfoged Rosenørn døde 1891, blev det besluttet, at herredet skulle deles, men først 1893 blev delingen gennemført og embedet som herredsfoged i »Skast herred« besat. Det nye Skast herred omfattede de sydlige sogne Guldager, Jerne, Skast, Tjæreborg, Nykirke, Brøndum og den vestlige del af Sneum. Den østlige del af Sneum lagdes under

Ribe, mens de nordlige sogne fik navnet Varde Landjurisdiktion og blev lagt under byfogden i Varde. Øster og Vester herreder, der hidtil havde været under Varde byfoged, blev udskilt som et særligt embede. Da birkedommer Aagaard på Fanø døde 1898, blev Fanø lagt under Skast herred, og da Esbjerg blev købstad, fik jurisdiktionen sit nuværende navn: Esbjerg købstad, Skast herred samt Fanø birk. Ved retsplejereformen 1919 blev Varde købstad og landjurisdiktion slået sammen med Øster og Vester herreder til een jurisdiktion.

RETTERSTED. Det gamle tingsted er nu slemt medtaget af grusgrave, kartoffelkuler o. lign. For ca. 50 år siden fandt en mand ved grusgravning grundvolden af et hus på 5-6 fag, 10 alen bredt, nederst var der store kampesten og derover murrester af tegl i flere skifter. Kampestenene er rimeligvis de sten, der i sin tid bar de 4 stokke. Den samme grusgraver fandt også en hovedskal, hvori der sad et rustent spiger.

Det er et minde om, at her ikke blot var et tingsted, men tillige et *rettersted*. Til et tings udstyr hørte nemlig også en galge, en blok, en skampæl og et sted, hvor man brændte troldfolk.

Skampælen svarer til købstædernes »kag«, den pæl eller støtte, der stod på byens torv og i gamle dage var et vigtigt straffemiddel, ja en hovedhjørnesten i det 17. århundredes kamp mod usædeligheden. 1641 blev der opsat en sådan skampæl her. Ridefoged Peder Byrgesens attest viser, at han lod opsætte »4 gabestokke, som jeg bekostede både med halsjern og stokke dertil, som blev sat ved tingene her i lenet, som lokkede kvinder til skulle straffes.«

De blev taget i brug med det samme. Lenet betalte nemlig »mester Hans, mestermanden i Haderslev, for 12 kvinder, som han kagstrøg her i lenet ved tingene.« Det kostede 40 rdl. Ruffersker, hælere og tyve hørte også til kagens faste regiment.

I første fjerdedel af 1600 tallet er 10 af herredets folk, 1 mand og 9 kvinder, brændt levende herude eller i stedets umiddelbare nærhed *for trolddom*.

Og her rejstes blokken til halshugning.

»Anno 1631 den 25. oktober blev en quinde ved naffn *Appelun Madsdatter* rettet ved Skadst herreds ting for kættereri [sikkert: blodskam], hun havde bedrevet, og gav jeg rettermanden derfor 5 rdl., og for hende at begrave samme tid ved tinget $\frac{1}{2}$ rdl.« Hun havde siddet anholdt et årstid, før hun blev henrettet, og da hun ingen formue havde, var defogden Laurids Pedersens regning på samtlige udgifter løbet op på 19 rdl. 9 sk.

1643 blev *Matthis Fincke* af Tobil (Tobøl, Guldager sogn) for tyveri og mordbrand henrettet ved Skast herreds ting af skarpretteren fra Ribe. Han havde været sendt til Bremerholm, men der måtte han ikke blive, »hvorudover lensmanden derved var forårsaget at lade ske eksekution.« Udgiften beløb sig til 14 rdl. 1 ort. Han efterlod sig heller ingen formue. — 10 år efter henrettedes *Laust Pedersen i Allerup*, der dræbte og ihjelslog en mand og siden borttrømte. Den Ribe bøddel fik 10 rdl. En gammel bonde i Vældbæk, Laurids Pedersen, har efterladt sig nogle almanakoptegnelser; heri hedder det: »Løverdag den 27. maj blev et barn født på Lykke[gård] og dræbt af sin moder *Kathrine Lambertsdatter*, som siden derfor anno 1715 den 2. december blev halshuggen på Skast herredsting ved middagstider.«

I de dage, man troede så bombesikkert på straffens præventive og pædagogiske værdi, havde man et imponerende register over metoderne. Det ses klart af *bøddeltaksterne fra Varde 1698*:

»For et hoved med et sværd at afhugge	10 rdl.
For et hoved med en økse at afhugge	8 rdl.
For en hånd eller finger at afhugge	10 rdl.
Et hoved og en hånd at sætte på stejle, for hver 2 rdl. „.....	4 rdl.
For én at hænge	10 rdl.
For én igen af galgen at nedtage	4 rdl.
For en hel krop at lægge på stejle og hjul og pæ- len at nedgrave og sætte	7 rdl.
For én at slå arme og ben i stykker på og lægge på stejle	14 rdl.
For en krop at nedgrave i jorden	3 rdl.
For en død krop at udføre af byen.....	2 rdl.
For en at partere og lægge på stejler	12 rdl.
For hver knif [kneb] med glødende tænger	2 rdl.
For et brændemærke	4 rdl.
For kagstrygning	5 rdl.
For at piskes af byen	7 rdl.
For at vises af byen eller herredet	4 rdl.
For at brænde en krop	10 rdl.
For at slå pasquiller (smædeskrifter) eller andet deslige på galgen	3 rdl.

Gryder, tænger, brændemærker o. s. v. instrumenter forskaffer skarpretteren sig selv mod den sædvanlige årlige leje at nyde af købstædernes indbyggere samt bønder og husmænd på landet.«

Kan de straffe, her hentydes til, end ikke stå mål med, hvad nutidens diktaturstater præsterer, er de dog skrækindjagende nok. Men de var lykkeligvis ikke hverdagskost. Tingbøgerne viser, at der i reglen var længe imellem, man havde brug for mestermanden.

Selv efter at tinget 1747 var flyttet til Endrup, vedblev man at benytte retterstedet her. Den sidste

henrettelse foregik 1805. Det var et ægtepar fra *Skonager* i Næsbjerg sogn, *Jens Madsen* og *Ellen Kathrine Thuesdatter*, som den 20. aug. 1804 havde forgivet deres aftægtskone *Anne Malene Christensdatter*, Anders Pedersens hustru. Gården var en fæstegård under Lunderup. De havde overtaget fæstet 1797. Det var en lille trelænget gård med et stuehus på 12 fag, et nørrehus på 18 fag og et østerhus på 9. Der var lervægge, egestolper og lyngtag. Ægteparret fandt, at den aftægt, de skulle svare, var alt for stor, og desuden var de ofte i skænderi med aftægtskonen. Nogle dage før mordet blev de enige om at forgive Anne Malene for delvis at befri sig for aftægtsbyrden. De vidste, hvilken dag hun ville komme til dem. De stegte da pølse med smør, sirup og rottekrudt. Manden bød hende velkommen med et glas brændevin, hvorefter hun fik pølsen.

Snart begyndte folk at snakke om, at Anne Malene nok var forgivet, og en 14 dages tid efter mordet fik ægteparret at vide, at sagen var meldt til øvrigheden. De blev da bange for at blive opdaget, frygtede straffen og følte den »angst og skælven, som altid følger niddingsværk«, som det hedder i præmisserne, og de styrtede sig »på retfærdighedens sværd, for hvis hævn de gruede,« dvs. de angav sig selv. Den 8. okt. 1804 faldt dommen i Skast herreds tingstue. *Herredsfoged Tetens* dømte dem begge til døden, til stejle og hjul, deres hovedlodder til deres herskab og den dræbtes arvinger og jord, om de nogen ejede, til kongen.

Landstinget henviste sagen til ny behandling, bl. a. for at få oplyst, hvor de havde rottekrudtet fra. Almindelig handel med arsenik var forbudt.

Det viste sig, at giften havde Jens Madsen fået

af Anne Malene selv! Et år i forvejen havde hun skaffet ham den, da han manglede noget til kreaturvask. Hun havde købt den af en karl fra Øse for 8 skilling. Nu fik karlen en mulkt på 50 rdl.

Fogden dømte så igen d. 4. feb. 1805. Begge skulle »have deres liv forbrudt, således at hovederne afhugges og sættes på stage og kroppene derefter lægges på stejle og hjul« og ligeledes hovedlodderne forbrudt. — Dommen er så blevet stadfæstet.

Den nøjagtige henrettelsesdato er det ikke lykkedes mig at finde. Jesper Madsen skriver, at det skete først på året 1806. Men det er ikke rigtigt, for 23. decbr. 1805 udnævnte retten to mænd til at synne afdøde Jens Madsens og hustrus fæstegård i Skonager. Synet afholdtes allerede dagen efter, da gården skulle takseres, som den »ved bemeldte fæsteres henrettelse befindes.« Henrettelsen må derfor være sket en af de nærmeste dage forud.

— En sommermorgen i 1841 gik Nykirke sogne-
degne *Chr. M. Biltoft* sammen med sin 11årige søn *Thøger* fra degneboligen i Ravnsø en tur til Varde. Da de nåede Tinghøjene, standsede degnen og sagde til sønnen: »Her har jeg været for mange år siden, og her har jeg oplevet det uhyggeligste, der endnu har mødt mig. Her har jeg stået og set på, at en mand og en kone fra Skonager blev hals-hugget. Da jeg var en lille dreng, forgav de to mennesker deres aftægtskone, idet de kom rottekrudt i hendes mad. Efter at hun var begravet, blev hun igen gravet op og undersøgt af en læge, der erklærede, at hun var blevet forgivet. Så blev de to dømt til døden, og henrettelsen skulle ske på dette sted. Skolebørnene i Næsbjerg blev ordret hertil; vi skulle til skræk og advarsel se, hvorledes det gik

skidtfolk. *) Inden henrettelsen fandt sted, var manden omtrent død af skræk, hvorimod konen var rapmundet og ruskede i manden og sagde, at det var ikke noget at være så elendig over, da vi jo allesammen skyldte Vorherre en død, men manden ville ikke give slip på præstens hånd og måtte med magt lægges på blokken.«

De kunne endnu dengang se de to gravsteder, der var græsbevoksede modsat de lyngbevoksede omgivelser.

Da Thøger var nået de 80 år, var han endnu rask og rørig, havde en god hukommelse og var stadig en ivrig jæger. På en jagttur kom han atter til tinghøjene og fortalte der sine to jagtkammerater, hvad hans fader havde fortalt. Da jægerne derefter kom ind i Korskroen, fortalte kromanden: »For nogle år siden gravede vi en kartoffelkule derovre ved Tinghøjene, og der kom vi ned i en gammel grav, hvor vi fandt et skelet uden hoved, men hovedet fandt vi nede mellem benene. Vi har også derovre fundet et kranium, hvorigennem der var slået en træpløk.«

Der er altså fundet flere grave. Gårdejer Hans Andersen har fortalt mig, at han fandt to, da han pløjede heden. Måske kan der endnu skjule sig enkelte i det fredede område eller tæt uden for. Om ægteparrets fra Skonager er blandt de fundne og da hvilke, kan ikke afgøres. Det var almindelig skik, når bødler begravede halshuggede, at lægge hovedet mellem benene. Skulle hovedet sættes på stage, kunne man drive et ca. 2½ kvarter langt

---

*) Den lille Christen var dengang kun 7 år, så vi kan forestille os det barbari: at lade småbørn se på henrettelser, men tillige, at det har brændt sig fast i hans sind.

jernspiger ned gennem kraniet og ned i stagen. Der er også eksempler på, at man anbragte en jernspids på stagen og huggede hovedet ned over denne. Vi ved ikke, om kromandens iagttagelse af en træpløk gennem kraniet er korrekt.

Det må have været uhyggeligt for tingmændene at mødes så tæt ved galgen med den hængte og ved stagen med de solidt anbragte hoveder grinende en i møde. Man skulle alvorligt lægge sig på sinde disse uhyggelige udslag af øvrighedens revsende magt. Forøvrigt havde et kompagni af 1. jyske rytterregiment sin samlingsplads på tingshøjen først i 1700 tallet.

HERREDSFOGDER. Jyske lov kender slet ikke herredsfogder. Mændene, der mødte på tinge, indebar selv domsmagten, men de havde flere slags nævninger til at afsige kendelser. Ombudsmanden, kongens repræsentant, havde dog en fuldmægtig på tinget, og han blev efterhånden til den ledende tingholder eller herredsfoged.

Endnu 1327, da vi har det ældste bevarede dokument fra Skast herredsting, var der ikke nogen foged. Originalen til dokumentet findes i Rigsarkivet, og det lyder således, gengivet efter »Danmarks Riges Breve«:

»Palle Thomsen, Knud Torbernsen, Peder Lærke, Thomas Moltesen, Jens Krage, Kalle Krog, Niels Olufsen og Niels Meretesen til alle, der ser dette brev, hilsen evindeligt med Gud.

Vi gør vitterligt for alle, at i det Herrens år 1327, første tirsdag før evangelisten Markus' dag har på vort herredsting i Skast Bonde Bondesen fra Roager personligt afhændet og tilskødet den kyndige mand magister Tyge, kantor i Ribe, sin gård i Tranbjerg i Orre sogn med alle dens rettigheder og tilliggender, rørlige og urørlige, tillige med

de jorder, der kaldes Kåthethæ, og alle de andre, som den ærværdige mand — god ihukommelse — kantoren Svend vides at have besiddet i samme sogn med al adkomst, for hvilke ejendomme omtalte Bonde anerkender, at han på vort ting har modtaget og oppebåret fuld betaling af samme kantor. Desuden har på samme tingdag samme hr. kantor Tyge til bod for sin sjæl overdraget og tilskødet alle omtalte rørlige og urørlige ejendomme med undtagelse af jorderne i Kåthethæ til den hæderlige mand magister hr. Jakob, nu skolemester i Ribe, på samme Ribe kirkes vegne, at besidde med rette til evig tid, således som oftenævnte kantor i sin sidste vilje lader fastsætte om den fromme fordeling af nævnte ejendommers afkastelser.

Til vidnesbyrd om dette har vi ladet vore segl hænge under dette brev.«

Den første herredsfoged, vi kender navn på, er *Trwels Jensen*, der 1445 kaldes »fowet på Skast heresstingh.« Han nævnes i et tingsvidne om Spangsberggårds rette tilligende.

I en strid, Varde by 1640 fører med fru Christense Krag, Øllufgård, lod fruén fremlægge en pergamentslavhævd med hængende segl under, sålydende:

»Alle mænd, dette brev ser eller høre læse, hilser vi *Hans Autterup*, foged på Skadst herreds ting, Oluff Lauersenn, præst i Brøndum, Jenns Mattesen, præst i Grimstrup, Tue P[e]rsen i Vonng: Jes Persen i Ølou oc Iffuer Prsen evindeligen med Gud, kundgøre vi med dette vort åbne brev, at år efter Guds byrd mcdlxxx (1480) tirsdag næst efter Sct. Mikkelsdag da var skicket for os på Skads herreds ting denne brevviser Oluf Jensen, hvilke som esket og fik en fuld tingsvidne af viij (8) danemænd, som var Jens Prsen i Ølou, Peder Jul, Eske Nielsen i Nersbierg, Tyge Ostensen i samme sted, Tue Prsen, Iffuer Prsen, Oluf Iffuersen og Jens Lausen

i Hiørkier, hvilke otte danemænd vonde på tro og sande, at de hørte og så, det forne Oluf Jensens laughævds høring, Peder Griis og Anders Prsen i Ølou, var inden fire stokke på Skadst herreds ting og vonde på sjæl og sande, det forne Oluff Jennsen gav sin laughævd med riddermænds mænd og ejermænd på Mølbiørg mark til alle fire markmoder, item på den syvende del i gamle Roust mark, item på Rousthøymark, Roust mølle indtil adelvej fra vad går, indtil Haerhiemark, indtil Schånagermark, item på Kaedmark, uden nogen kommer med bedre bevisning, end som han havde der oppå. Item på Dyrebeck på begge sider. At så gik og for os, som forskrevet står, i alle måder, det hørte vi og så og vidner fremdeles med vore indsegl hængendes neden for dette brev. Item gjorde forne Olluff laughævd på sin del af en eng, liggende imellem vad og Knaber kroeg, som mester Ib og Olluf Jennsen havde trætte om. Datum loco & die utt supra.«

Hans Autterup (Actrop, Actrup, Awftorp) boede i Avtrup, Fåborg sogn, og nævnes allerede i et tingsvidne 1462. Han er ikke identisk med den følgende herredsfoged Hans Jensen, da han senere nævnes i tingsvidner sammen med ham. Han var selvejer og tog 1510 lavhævd på sin gård. Hans to lavhævdshøring »hørte hans schødh (skøde) i sin (hans) egen gård i Actrop og indvorde Actrop med al sin rettighed i ager og eng, forte og fælled, kær og mose, vådt og tørt, intet undtagen,« først fra en skelsten nordvest for Longberre høj til en sten nord for adelvejen og nord fra K. . . dh høj, videre til en sten syd for Foborre ager og vesten Actrop markvej, dernæst nord om Ribersigh ned til Gistlundhbæk« og så langt på begge sider Gistlund-

bæk, som de (mænd) af Slebsager har »anden«^{*)}«, videre går man fra sten til sten ad Foghelsigh og midtskel ned ad Fogelsigh i Høgbeck til Tistrop sig mellem Jølrop mark og Actrop mark og ad Skaedal til stedet, hvor Jølrop, Orø og Actorp marker mødes, derfra mod nord til en skelsten mellem Orø og Actrop mark til en vesten i Fladhif, videre til en sten i den østre ren til Tranbi(erg). Alt »derimellem indword forskrefne Hans Actrop selv tolvte med dannemænd og dannesvende i lovtid dags . . . for Guds og sit eget, og desuden en indgravet toft og så megen eng, som giver et læs hø, ligger i Trenæ åsted, og brast hannem ingen værn« (mødte ham ingen modsigelse). Derpå må han have skødet gården til en søn. Hans Autrups navn er ikke fundet nævnt senere, men 1522 og 27 nævnes Lawrs Hansen i Actrop blandt tingets seks mænd. Det er antagelig en søn. Navnet står på faderens plads, næst efter herredsfogdens i tingsvidnerne.

1482 er *Hans Jensen* i Opsneum tingholder. Han nævnes sidste gang som foged 18. juni 1499.

1502 er *Iwer Nielsen* tingholder og sikkert også 1500, da en kopi af en lavhævd nævner . . . . Nielsen som herredsfoged, men fornævnet er afrevet. Han var foged temmelig kort, for allerede 1504 er *Eskild Hermethsen* tingholder. Ekild nævnes som vidne 1502.

Allerede 1506 er han afløst af *Bertel Nielsen*. Eskild er ikke død, han er blandt tingets »otte mænd« 1508. Også 1508 og 10 er Bertel Nielsen herredsfoged og tingholder, men 1512 har *Jes Thamsen* i Opsneum stillingen, ligeledes 1513, 14

---

*) Formodentlig: andet, forager.

og 16, og kort efter er han gået af. 1530 nævnes han blandt stokkemændene.

1494 og 1499 er *Hans Jenssøn* i Opsnedem (Opsneum) »tingholder samme dag«, dvs. stedfortræder. 1511 er Hans Eyssen i Tjæreborg »den tid tingholder«, dvs. midlertidig herredsfoged. 1520 nævnes Per Mortensen i samme egenskab. Fogden er nok *Eski Mortensen* i Tjæreborg, han nævnes i alt fald i embedet 1522 og flere gange senere. Også han var med i oprøret 1534. Men han var så velstående, at han 1543 sammen med sin søn (stedsøn?) Hans Eysen kunne købe gården tilbage i selveje, dog mod, at der svares »til Os og kronen sådan landgilde tyngte, som plejer og bør at gøres og gaves, forinden fejden begyndtes.« — 1544 får han kongebrev på at have sin gård i Tjæreborg, som han nu udi bor, fri for afgift sin livstid. 1530 var han lavværge for Søren Pedersens kone Maren i Ribe, og skøder på hendes og hendes søns vegne en gård i Rodebæk til Søren Klyn i Ribe. Da havde han veget sit sæde, og væbneren Hans Munk var »den tid tingholder«. Han er her endnu 1545, da Mette Marquordts i Gamle Roust hos kongen får »en forskrift til Eske Mortensen, herredsfoged i Skast herred, at han stævner hende og hendes genpart Peder Christensen ibidem og giver beskrevet, som han vil være bekendt for Gud og kongelig majestæt,« dvs. at det pålægges ham at optage sagen påny. Den sidste bemærkning kan tyde på, at Mette har klaget over hans administration af de skriftlige tingsvidner og domme.

1561 er *Jørgen Erichssen* i Allerup herredsfoged. Hans gård var en gammel selvejergård, men da bonden havde holdt med Kristian II i Klementsfejden, var gården som så mange andre på egnen

blevet inddraget under kronen. Men nogle bønder, der regnede sig for medarvinger havde solgt halvparten, »hvored kronens rettighed bliver forkortet og gården adsplittet.« — Erichssen fik da kongelig tilladelse til at inddele halvgården og siden svare afgift deraf som af andet krongods.

1580 er fogden *Chrestenn Nielssen*. Det var almindeligt dengang, at fogderne var selvejere eller kronbønder, og at de blev fri for at svare afgifter af deres gårde, så længe de beklædte stillingen. Chresten Nielsen havde først haft en krongård i Enderup. Den mageskiftede kronen imidlertid til Klavs Skeel, der købte hele Endrup by og byggede Endrupholm. Chresten Nielssen ville dog godt fortsætte som herredsfoged, hvorfor kongen bevilgede, at han uden indfæstning måtte få en gård i Veldbæk i fæste fri for landgilde, ægt og arbejde og anden tyng, så længe han var herredsfoged. Tillige måtte han også få landgilde af gårdens anden halvpart. Endvidere fik Klavs Skeel pålæg om at tilbagebetale Chr. Nielssen hans stedsmål og erstatte ham bygningerne på gården i Endrup. Han kaldes også Christen Brannd i Veldbæk.

Kort efter flytningen er han afløst af *Iver Hansen* i Veldbæk, der er foged 1583, da han fritages for at svare landgilde af sin gård, så længe han er herredsfoged. I hans tid er Peder Hansen i Uglvig kronens defoged.

1604 blev *Niels Kallesen* i Tjæreborg foged. Han afløstes 1632 af *Niels Olufsen* i Tjæreborg, men han blev den 22. juni 1636 ihjelslagen i Viborg, »og bleff *Hans Christensøn* i Tiereborg satt i hans sted oc saad først ting den 12. jullij.« Hans Christensen er her endnu 1645.

Herefter har *Christen Ibsen* beklædt stillingen.

Det er vist ham, der 1645 var foged på Hennegård.

Efter enevældens indførelse udnævnte kongen herredsfogderne. 16/2 1669 blev det *Lauritz Jensen Holst* i Bryndumdum. 1672 og senere bor han i Gesing. I kontributionsregnskabet 1680 findes oplysninger om de kongelige betjente i amtet, de skal i hver termin svare 4 rdl. i prinsessestyr. Men Holst, der ikke har nogen frigård, har ikke betalt, og pengene er forgæves søgt inddrevet, da han »er en fattig mand, nyder intet for sin tjeneste. Hos ham intet kan erlanges, hverken med eksekution eller andet middel, tilmed ej vides, hvor han er snart at finde, såsom han dagliggen er borte og sin underholdning må søge. — Sammeledes er skriveren [*Jens Byrgesen*] med fattigdom beladen,« så han kan heller ikke betale. Som vi skal se, blev fogden ved at være fattig. — Byskriveren i Varde *Bertel Mattias Terchelsen* angav ikke blot Holst for uvederhæftighed, men også for udygtighed og fik ham derved fjernet for selv at blive udnævnt 29/5 1686. Men knap 3 måneder efter blev bestallingen taget fra Terchelsen, og han blev også suspenderet fra byskriverstillingen, fordi han ved vrang angivelse havde fået den gamle Holst fjernet.

Terchelsen ansøgte imidlertid indtrængende om at blive foged, og kongen bestemte da 4/12 1686, at hvis landsdommerne fandt Holst udygtig, måtte Terchelsen få embedet. Der var nemlig på denne tid stort røre om jurisdiktionerne og deres embedsmænd. Regeringen havde befalet landsdommerne at udarbejde og indsende en betænkning om sammenlægning af herreder eller birker, om pladser, hvor tinghuse skulle rejses og om retsbetjentenes kvalifikationer. Det blev da de høje dommere, der reddede embedet til Terchelsen. De

skrev nemlig, at Skast herred på grund af sine grænser, »stranden, som går på den ene side, samt åen, som går igennem Varde,« og de omliggende herreders beskaffenhed gør, at det ikke kan sammenlægges med noget andet, og retten bedst »på sædvanlig tid og sted at administreres.« Samt at herredsfogden Lauritz Jensen Holst har betjent stillingen »ikke uden særdeles klage af dennem, som haver haft sager til hans ting, thi som han mange gange haver brugt dristige forøvelser udi retten, er han af overretten dømt udi stor forseelses bøder, både for rettens nægtelse og Eders Majts interesses forsømmelse, med andet mere, hvilke domme endnu står på hannem uefterkommet, så han bøderne hverken haver betalt, ej heller er af den vederhæftighed, at han dennem nogen tid kan betale, af hvilken årsag den forurettede ikke heller nogen erstatning hos hannem kan nyde.« — Landsdommerne fandt ham da utjenlig til rettens befordring og henstillede, at Terchelsen blev beskikket i stedet for, hvilket så skete.

Bertel Matthias Terchelsen var byskriver i Varde 1684-92. 1698 bor han i Bryndumdam. 1699 købte han af kronen en gård i Astrup, Bryndum sogn, på 4 td. hk. 1703 fik han overdraget af føre sagen for den kommission, der skulle udfinde godsejer Jørgen Brammings mordere på Lydumgård, hvilket han gjorde med en vis dygtighed, men samtidigt således, at det satte en plet på hans navn, idet han optrådte så hensynsløst og ulovligt mod en af de implicerede, Laurids Lunde i Varde, brugte en dødsdømt som vidne i stedet for at pågribe ham og tog imod belønning for at pågribe en mand, som slet ikke var bortrømt, at højesteret ved sagens

afslutning foreslog, at Terchelsen skulle miste disse penge m. m. — Han døde 1708.

Christen Andersen Bygum blev udnævnt 26/4 1708. Arne Sundbo skriver, at han boede i Skast. 1711 og senere boede han i Astrup. Han døde 29/7 1734, 66 år gammel, og ligger begravet på Bryndum kirkegård. Han var gift med Kirstine Mathisdatter, antagelig en datter af forgængeren. De blev gift 1698 og fik 5 sønner og en datter. Ifølge overleveringen skal en af hans sønner være faldet af besten og have brækket halsen.

Ditlev de Behr udnævntes 3/9 1734 og boede i Vestterp i Starup. Han døde 12/12 1736, og herredet forenedes da med Gørding-Malt.

Søren Bjerrum var 1719 blevet foged i Gørding-Malt, og 11/1 1737 blev han det tillige i Skast og boede derefter i Bryndum og døde 1756.

Hans søn *Henrik Ernst Bjerrum* blev 22/1 1745 kaldet til faderens efterfølger og medhjælper og blev efter dennes død herredsfoged. Han var student fra Ribe 1740 og blev gift med Edel Windfeld, datter af Jens Windfeld, Øllufgård. 4/11 1755 købte han sin svigerfaders gård, hovedgården med afbyggerstederne Øllufvad, Skærbæk, Søhale og Fårhuse samt 3 gårde i Nebel, 2 gårde i Hygum, 3 gårde i Sadderup, 1 gård i Smørpøt, 1 gård og 1 bol i Rovsthøje samt Nebel kirke med kaldsret. Han bekostede en ny klokke til kirken 1769 og lod kirken istandsætte 1786, hvad hans initialer på tårnet endnu minder om. Han døde på Øllufgård 1789, 70 år gammel og blev begravet 15/5 i V. Nebel. En søn Severin Bjerrum, student fra Ribe 1775, blev degn i Darum-Bramminge.

Efterfølgeren blev Bjerrums svigersøn *Hans Sørensen Warthoe*. Han var født på Varho i Gør-

ding sogn, hvilken gård han tog navn efter. Hans broder Wenzel Sørensen købte forøvrigt gården i selveje. En anden broder var vistnok Andreas Sørensen Warthoe i Ålbæk mølle. Hans Warthoes hustru hed Bodil Elisabeth Bjerrum. Svigerfaderen overgav ham embedet 25/5 1774. Han var den første exam. jur. i embedet.*) Han levede på udskiftningstiden og havde meget at gøre som landvæsenskommissær, med god grund blev han kammerråd. Han havde Rovst mølle og døde 9/1 1800, 69 år gammel.

Hans Bach blev 21/11 1800 herredsfoged. Han havde fra sin ungdom beskæftiget sig med juridiske forretninger og havde i 6—7 praktiseret som prokurator, de sidste år i Ribe stiftamt med konstitution i hvert tilfælde, blev 1779 exam. jur. Stiftamtmanden udtalte ved hans ansøgning, at det ville være betænkeligt at bidrage til dennes bøn-hørelse, da det selv om der ikke var klaget over ham, kunne spores, især i en bestemt sag, at Bach havde mere tilbøjelighed til at vedligeholde trætte og proces end at opfordre til et mindeligt forlig. Trods denne udtalelse fik han bevilling som prokurator og broforpagter i Varde, til han blev foged. Han døde 9/11 1801, 53 år gammel, så det var knap et år, han var foged. 6/10 1781 var han i Grimstrup blevet gift med Elisabeth Matthiesen af Rovst mølle. Hun døde i Varde 30/12 1822, 72 år gammel.

5/2 1802 udnævntes *Chr. August Tetens*. Han fik 28/2 1811 tingstedet flyttet fra Lille Endrup til Varde. Han havde 1794 været byfoged i Skagen,

*) De juridiske eksaminer indførtes ved frd. 10/2 1736. Man kunne enten blive cand. jur. eller examinatus juris (»dansk jurist«).

hvor han gjorde sig så fortjent ved dæmpning af sandflugten, at han udnævntes til sandflugtskommisær og kammerråd. — Her købte han Gellerupholm og gjorde sig bekendt ved dyrkning af køkkenurter. Han opførte den nuværende hovedbygning. Det er formodentlig dette byggeri, der sammen med den fattige tid under landbrugskrisen bringer ham i vanskeligheder, så han 1824 søgte kongen om økonomisk hjælp. Han henviser da bl. a. til sit arbejde for dæmpning af sandflugten, og at han »med fare har reddet flere skibbrudne og bragt dem hjælp, og at jeg under krigen oprettede en borgervæbning.« Han fik bevilget 800 rigsbankdaler sedler. Han var gift med Christine Fridsch og døde 9/6 1831, 63 år gammel.

Jens Christian Bruun fik embedet 25/9 1829 og overtog også Gellerupholm. Han var født 1787 i København, søn af kapellan, senere sognepræst og konsistorialråd Lambert D. Bruun, 1815 cand. jur., underkancellist ved Højesteret, 1823 kancellisekretær, s. å. kancelliråd, tog afsked 9/6 1842 og døde i Varde 13/2 1848. Han var ugift.

Peter Marinus Sinding udnævntes 2/9 1842, blev 1844 fuldmægtig i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, f. 1803, død 1888. Stiftamtmand Sponeck skriver i et privat brev ved hans udnævnelse: »Gud må forresten vide, hvad denne gamle Kiøbenhavnsk-Contorist Sinding vil med dette lille Embede, hvoraf hans Netto Indtægt ikke vil blive høiere end 600 Rd. årlig.« Sinding fik dog embedet forbedret ved 1844 tillige at blive skriver.

Christian Martin Crone, født 30/1 1800 i Næstved, søn af auditor, senere amtsforvalter og justitsråd Rasmus Crone og hustru Villhelmine Hendrine Brasch, student fra Nyborg, 1821 exam. jur., 1834

kopist i Landsover- samt Hof- og Stadsretten, 1836 protokolskretær i Højesteret, 27/2 1845 herredsfoged og skriver her, 1851 kancelliråd og blev 9/2 1852 birkedommer og skriver i Antvorskov birk og døde i Slagelse 13/9 1856. Han var gift med en præsteenke Juliane Eleonora Trolle Post, datter af oberstløjtnant Knud Trolle Post.

Christian Peder Theodor Rosenørn Teilmann, f. 1817, død 10/1 1879, søn af amtmand Peder Otto Rosenørn og Ingeborg Christiane Wormskiold, havde været på amtmandens kontor i Ribe, stedfortræder for amtmanden i Ringkøbing, adjungeret amtmanden i Nykøbing F., 1849 konstitueret amtmand på Bornholm, og var sekretær i indenrigsministeriet, da han 11/7 1850 holdt bryllup på Nørholm med sin kusine Christine Marie Rosenørn, datter af »administratoren« på stamhuset, tidligere byfoged og amtmand Carl Gustav Rosenørn og Mette Marie Wormskiold. 1853 blev Rosenørn da herredsfoged her for at komme i nærheden af Nørholm, og 1858 tog han efter svigerfaderens død bopæl på Nørholm, hvis besidder han var fra 1861 til sin død 1879. Hans datter var »frøkenen på Nørholm«, Ingeborg Christiane Rosenørn (Teilmann).

Fogedembedet blev så overdraget hans fætter *Axel Rosenørn*, udnævnt 10/12 1859. Han var født 1824 og broder til Christine Marie Rosenørn. Han havde efter endt juridisk eksamen været medbestyrer af stamhuset. Han giftede sig med Christine Marie Hjort, en datter af sognepresten i Torstrup, som efter sine forældres død havde opholdt sig på Nørholm. De bosatte sig nu i Varde. Fruen døde 26/1 1889, herredsfogden 1891.

Rosenørn var vistnok den sidste sportellønnede

embedsmand i landet, d. v. s. han ikke som senere embedsmænd fik en fast løn og som tillæg hertil eventuelt nogle sportler, men at han overhovedet ikke fik nogen fast løn, men i stedet for selv fik praktisk talt alle retsgebyrer ubeskåret mod selv at afholde alle udgifter til embedet, både til lønninger til personale, til kontorlokaler, protokoller, papir m. v. Efterhånden som de gamle sportellønnede embedsmænd uddøde, blev efterfølgerne sat på fast løn, hvilket gav meget mindre indtægter. — Alene tinglæsningsgebyrerne for alle de ejendomme, der i denne periode blev udstykket og opført i Esbjerg, gav jo umådelige indtægter. Der har været forlydende om, at herredsfoged Rosenørn havde en nettoindtægt på 40.000 kr. om året; tallet er ikke til at kontrollere. Men der var rigtignok sket en forandring fra Sindings tid. Når man tænker på datidens lave prisniveau og små skatter, forstår man, hvor umådelig stor indtægten var. Rosenørn havde kontor og lejlighed i den bygning, som efter hans død blev til den Rosenørnske stiftelse, og som lå, hvor nu posthuset i Varde ligger. Endvidere fortaltes det i slægten, at Rosenørn altid havde sine kontorister boende hos sig, og de måtte så om aftenen varte op ved herredsfogdens bord. På den måde lærte de gode manerer, og hvordan fine folk opfører sig, og var de så flinke ikke alene på kontoret, men også som tjenere, hjalp Rosenørn dem til at læse til dansk jurist, så at de kunne blive herredsfuldægtige, og når de så vendte tilbage til Varde som fuldmægtige, blev de inviteret med til hans selskaber og blev i enhver henseende behandlet som ligemænd med de embedsmænd og godsejere, som kom til selskaberne der, og som de

tidligere havde vartet op for, medens en ny generation nu stod bag stolene. Den gamle sagfører A. Harck begyndte sin løbebane som kontorist hos Rosenørn og blev senere fuldmægtig hos ham, indtil han tog sagførerbestalling og trods aldersforskellen efterhånden blev Rosenørns bedste ven.

Sophus Severin Jespersen er født 30/7 1845 i Ondløse, hvor faderen kammerråd J. H. Jespersen ejede Ondløse mølle og senere blev kendt som ejer af Endrupholm og som folketingsmand m. m. S. S. Jespersen blev student fra Odense, 1870 cand. jur., ansat i universitetskvæsturen, ved Nobels tobaksfabrik, fuldmægtig i Søndre birk og 1/4 1893 herredsfoged og skriver i det delte Skast herred med bolig og kontor i Esbjerg, 1/1 1899 byfoged og byskriver i Esbjerg købstad samt herredsfoged og skriver i Skast herred*) og fra 11/6 1900 tillige birkedommer og skriver i Fanø birk, s. å. ridder, tog afsked 31/3 1912 og blev etatsråd. Han døde i Esbjerg 1915. Han var gift med Caroline Sørine Frederikke Jørgensen, datter af malermester i København.

Victor Esmann fra 31/3 1912 er født 18/8 1863 i Århus, søn af justitsråd, kreditforeningsdirektør J. V. Esmann og hustru, f. Hammershøj, gift med Anna Holst, datter af dr. med. E. B. Holst, student 1882, cand. jur. 1888, fuldmægtig ved Fjends og Nørlyng herreder i 20 år, birkedommer i Wedelsborg. Ved retsplejeloven 1919 blev han dommer i sin jurisdiktion her. Han blev ikke blot højagtet som en dygtig dommer, men han gjorde sig tillige særlig fortjent for sit store arbejde for »Hedebru-

*) Om byfogder i Varde, som fik underlagt den nordlige del af herredet, se Lindberg Nielsen: Varde Bys Hist., 299, dog må hertil føjes Lauritz Borberg, 1893-99.

get«, som han var medstifter af og formand for. Han døde 13/12 1933.

1934 kom *Brynjulf Rasmussen*, f. 2/10 1884 i København, søn af hypotekforeningsdirektør, 30/10 1912 gift med Ingeborg Alma Sell, datter af tømrermester i København. Rasmussen blev student 1902, cand. jur. 1909, fuldmægtig ved Amager birk 1909-19 og assistent i Finansministeriet 1915-18, fuldmægtig i Københavns amts nordre birk 1919-34. Fra Esbjerg flyttede han som dommer til Maribo 1944. Han var medlem af Esbjerg havneråd, formand for Ribe amts juridiske forening, for amtets fredningsnævn og for voldgiftsretten til beskyttelse af erhvervsvirksomhed og senere for Lolland-Falsters fængselselskab. Han døde 23/10 1947.

Gerhard Jensen, f. 14/1 1897 i København, søn af overbetjent, 9/8 1924 gift med Tove Jensen, f. 31/5 1904, datter af købmand i København. Gerhard Jensen blev student 1915, cand. jur. 1921, dommerfuldmægtig i Åbenrå s. å., i Nordre birk 1935, kst. dommer i Østre landsret 1943 og dommer ber 1944, beskikket dommer i landsforrædderisager 1945-47. Formand for Ribe amts juridiske forening, for Frihedsfondens komite for Esbjerg og omegn og Danmarks Samfundets Esbjerg afdeling. Blev 1949 civildommer i Århus og 1954 dommer i Gråsten.

Harald Højris, født 21/5 1899 på Frederiksberg, søn af kommunelærer, student 1917, cand. jur. 1925, ansat ved Frederiksberg kommunes juridiske forvaltning, politifuldmægtig i Nibe 1928, i Esbjerg 1929, dommerfuldmægtig smst. 1933 og dommer 1949. Gift med Martha Theodora Thisted. Højris er medlem af Esbjerg havneråd og af forvaltningsrådet for den katolske menighed i Esbjerg.

HERREDSKRIVERE. Blandt udstederne af de ældste tingsvidner findes ofte præster. De har antagelig fungeret som skrivere.

Senere blev det almindeligt, at skriveren skrev sit navn sidst efter de »otte mænd« eller stokkemændene på tinget. 8/9 1497 til 16/11 1512 er den sidstnævnte stadig *Jens Moltisen* eller Maltesen i den række tingsvidner, der er bevaret fra den tid. Han har været Skast herreds tingskriver. 1511 synes han også at have været skriver i Gørding herred. Han er muligvis en søn af Malthi Person i Gesing, der nævnes blandt stokkemændene 1497. Han efterfølges af *Niels Moltisen*, vel en broder. Også han nævner sig selv til sidst i en række tingsvidner 1514-38 og 10/12 1527 kalder han sig »herrescriwer. Også i Gørding herred har han afløst broderen. Der nævnes han i et tingsvidne 1/4 1514. Arne Sundbo siger, han var skriver til 1545.*)

Peder Pedersen Skriver fungerede 1598 som skriver i Skast herred. Dengang boede han i Bryndum, siden 1610 i Allerup. Poul Rasmussen gør opmærksom på, at i omskriften af hans segl står P. P. B., og at hans søn og efterfølger havde et bart ben eller fod i sit segl, og at han, hvad der også tidligere er antaget af Birkedal-Barfod, må tilhøre Barfodslægten på Sædding Storgård i N. Nebel. Hans hustru hed Mette. Han levede endnu 1640.

Sønnen *Laurids Pedersen* blev skriver 1635 og overtog faderens gård i Allerup. Det var en partsgård, som han 1638 deler (udskifter) med sin »gårdmand«, både bygninger, gårdsplads, tofter og marker. »Item de 4 fag quisthus met lofft,

*) Den Peder Skriver og søn Claus, Arne Sundbo anfører 1584, hører hjemme i Sædding i N. Nebel i det nyoprettede Kærgård birk.

schorsten oc den Westerst rom i iord kielleren, som Peder Schriffuer oc hans hustru schall haffue i deris lifftid.« Forældrene har altså nydt aftægt i gården. 1640 overdrager Laurids Pedersen gården til sognepræsten Knud Clausen Barfod, som til gengæld lovede at underholde Peder Skriver og Mette. 30/3 1635 blev han fritaget for afgifter på grund af ødelæggelser ved stormfloden 1634. 1631 blev han delefoged. Og 1641 fritoges han for landgilden, »formedelst han ingen løn haver.«

Han efterfulgtes 1650 af *Peder Christensen*, Strandby. Men allerede året efter blev *Jens Byrgesen* fra Myrtue i Hostrup sogn skriver. På denne gård bor ellers Niels Byrgesen, som åbenbart er en broder til lenets ridefoged Peder Byrgesen på Sønder Hebo. Ved et skifte 1664 efter Vester Horne herreds foged Chr. Madsen i Lundtarp, Lunde sogn, optrådte Niels Byrgesen på egne og på Maren, sal. Peder Byrgesens vegne. 1668 »stod ærlig og velagt Niels Byrgesen af Myrtue« på Vester herreds ting og »hendet dom« over Jens Jensen i Billelungård, der forøvrigt frikendtes. Niels Byrgesen havde først opholdt sig i Sønder Hebo, hvad der fik følger, idet han blev fader til to børn, født uden for ægteskab. Som ældre lyste han børnene i kuld og køn på Vester herreds ting d. 7. dechr. 1678. Herom melder tingbogen:

»For retten fremstod erlig og velagt mand Niels Byrgesen af Myrtue, barnefødt i Thorup præstegård og havde med sig her for retten tvende piger Karen Nielsdatter og Anne Nielsdatter, som han havde avlet med Maren Pedersdatter af Sønderho. Og nu i dag tog bemeldte Niels Byrgesen bemeldte tvende piger Karen og Anne Nielsdatter ud i hand og kendte dem for sine børn og lyste dem udi kuld

og køn lige med andre adel ægte konebørn, hvorimod de og kendte hannem for deres kødelige fader. Herefter Lambert Rask på deres vegne var tingsvidne begærende.«

Da han altså som ung har opholdt sig i Sønder Hebo, hvor Peder Byrgesen boede, og optræder på dennes enkes vegne, kan der næppe være tvivl om, at han er broder til den afdøde ridefoged. Men Jens Byrgesen, herredsskriveren bor også i Myrtue og optræder også på Peder Byrgesens enkes vegne. 1662 tog han på hendes vegne dom over Billum-mænd for kirke- og kongetiende. Og 1665 20/5 stod »erlig og velvise Ib Hansen Friis, rådmand i Ribe, og Jens Byrgesen, i Myrtug, herredsskriver i Skads herred, og begærede læst og påskrevet en registrering (skiftebrev) udi salig Peder Byrgesens efterladte boe 15/5 1665.« Ib Friis er en broder til enken, og skriveren er utvivlsomt en broder til den afdøde. Der er altså tre brødre Byrgesen, som fra den fjerne præstegård er kommet til Vardeegnen.

Som vi har set før, var Jens Byrgesen en fattig mand. Rettens betjente har nu ikke længere en frigård, og sportlerne var små og ofte usikre, og han har naturligvis ikke fået sin part af gården passet, hvorfor han også står i restance med sine afgifter. Rent galt er det nok gået, efter at broderen Niels Byrgesen er død. 1679 får amtsregnskabet en anmærkning herom: »En tingskriver Jens Børgesen føres til omdrag for 3 rdl. 4 mark 1 sk., formedelst hans armod ej at kunne betale.« Revisionen kræver dette bevist ved attest, ellers skal pengene betales. Amtsskriveren svarede: »Hos forne tingskriver er ganske intet at bekomme. Når jeg rytterne til hannem haver på execution hensik-

ket*) både for denne og mange andre restanser, som han med resterer, haver de ej villet blive hos hannem, mens takkede Gud, de derfra igen kunne komme, eftersom der intet var for dennem at bekomme, langt mindre for deres heste, og mestendelen er nedfalden af husene. Allerunderdanigst forhåbis, han derfor bliver forskånet.«**)

Trods al økonomisk elendighed har Byrgesen nok fortsat som skriver til 1685, da *Thomas Nielsen* overtog stillingen (19/12). Han karakteriseres 1687 af landsdommerne som »en skikkelig ung person . . . dygtig og vel meriteret derved fremdeles at forblive.« Han boede i Hjerting.

2/4 1695 udnævntes *Søren Sørensen Dunch*. Han var lige blevet birkefoged på Fanø, hvor han siden 1690 havde været skriver. Ifølge Kromann købte han stillingen af Thomas Nielsen for 26 rdl. 2 mark. Han var gift med øens jordemoder Maren Andersdatter, men skønt han drev lidt landbrug, fiskeri og fiskehandel var han i stadig pengeforlegenhed. Han døde 1722.

Også i den følgende tid herskede det forhold, at Fanøs birkefoged var tingskriver i Skast herred. 26/6 1722 blev det birkefogden *Søren Olufsen Müller*. Han døde 1736; hans hustru, en kromandsdatter, Maren Jeppesdatter, døde først 1790. — 31/12

---

*) De såkaldte og frygtede »dragonader«, hvor offeret skulle underholde dragonerne, og hvor de gerne huserede så længe, til gælden blev betalt.

***) Den næsten øde Myrtuegård blev dog en tid ved med at være sæde for en embedsmand, idet kontrolløren ved Varde toldsted Hans Brugman (Brinkman) boede her i 8 år, hvorefter regimentsskriveren selv lader den drive og gården er nu sat i stand (se Fra Ribe Amt XII 334, 338).

1735 *Morten Hansen Bølling*, var birkedommer og 1739 tillige birkeskriver, da den tidligere skriver Horneman havde lavet underslæb. Han døde 11/9 1772, hans ellers ret righoldige samling sølvtoj var da pantsat, så det må være gået tilbage med hans velstand.

Allerede 2/9 1757 udnævntes *Christian Christiansen Engelstoft* til Bøllings medhjælper og efterfølger. Han blev også birkedommer 1772, var søn af toldvisitør C. E. Gallesen, Sønderho, og hustru Ingeborg Engelstoft. Han er født 4/7 1729, 1754 exam. jur. og fuldmægtig hos generalfiskalen. 1786 blev han tillige herredsskriver i Gørding-Malt. Han var anset for sin dygtighed. 1801 søgte han om at måtte fritages for Fanø og kun være herredsskriver i Skast og Gørding-Malt, og at hans efterfølger i de andre embeder måtte pålægges at svare ham en årlig pension på 80 rdl. Det blev bevilget; han flyttede så til Varde og var skriver til 1806. Han døde 7/6 1811. Hans enke Anna Cath. Eskildsen døde 1822 i Allerup præstegård. Hun var født på Christiansø 1731, datter af auditor H. J. Eskildsen.

Kompagniskabet med Fanø var nu ophørt, og 12/12 1806 blev *Gabriel Michael Friis* skriver i de 3 herreder. Han var født på Fanø 11/2 1762, søn af sognepræst N. Friis og Agnethe Cathrine Steensen. 4/9 1789 blev han gift med Frederikke Tranberg, født 1/8 1763, datter af møller Hans Tranberg og Birgitte Toft, Endrup mølle. Brylluppet holdtes på Endrupholm. Skriveren overtog møllen, 1792 byggede han en ny. Han døde 22/12 1829 (efter familieoptegnelser hos fru apoteker Friis, Varde, d. 21/12). Enken døde 21/12 1844 i Brøns.

19/3 1830 udnævntes cand. jur. *Frederik Sigfred*

Muhle, Størsbøl, til skriver. Han døde 19/3 1844.

Derefter forenedes skriverbestillingen med fogedembedet.

KILDER: *Til Tingstedet:* Kornelius Tacitus: Om germanernes ophav og land, livsforhold og folkestammer 120, f. Knud Thorvildsen: Moseliget fra Borremosen. Fra Nationalmus. Arbejdsm. 1947. Mogens Lebech: Jyllands gamle Retskredse. Jyske Sml. 5, rk. II. Fra Ribe Amt 1942, 543 f. Arthur Norden: Tingfjäl och bäsing. Fornvännen 1938, 283-300. Skast herreds tingbog 1636, ved Poul Rasmussen, 165. O. Nielsen: Skadst Herred, 1-6. L. Jespersen: Svenskerne i Skads Herred 1643-45. Fra Ribe amt VI, 329-39. Arne Sundbo: Til Jerne Sogns Historie Fra Ribe Amt III, 664-68. Jesper Madsen: Fra Jerne og Skads Sogne. Fra Ribe Amt 1910, 78 f. 1. jyske rytteriregiments kasseregnskaber.

Til Retterstedet: Hugo Matthiessen: De kagstrøgne. H. K. Kristensen: Ovtrup Sogn, 84. H. K. Kristensen: Hekseprocesser på Vardeegnen. Fra Ribe Amt VII, 505-33. Riberhus lensregnskaber 1631-32 med bilage, do. 1643-44 med bilage. Jesper Madsen: Fra Jerne og Skadst Sogne, Fra Ribe Amt 1910, 78 f. Bøddeltakster fra Varde. Riberhus Amts contributions regnskab 1698, bilag. Skast herreds justitsprotokol 1801-14, fol. 162, 218 b. Meddelelse fra lærer H. P. Novrup, Alslev, 1941, og fra gårdejer Hans Andersen og hans moder, Tudegård, 1941.

Til Fogder: Danmarks Riges Breve, 2. rk. IX, 399. D. Sml., 2. rk. II, 19, III, 321 f. Richter: 100 Aars Dødsfald. Arne Sundbo, anf. skr. O. Nielsen: Gamle Jyske Tingsvidner. Fortegnelse over embedsmænd i Viborg Landsarkiv. Wil. Christensen: Danmarks Breve fra Middelalderen 2. rk. V 167, 466, do. IV, nr. 7695. s. 167, do. VI nr. 2458. Nørholms arkiv, gl. reg. 81, 39, do. VIII 1, 7. Skast tingbog 1640 9/6. Tegnelser i D. Mag. 4. rk. I. Kancelliets brev-bøger 1561, 18, do. 1580, 106, 1583, 639. Riberhus lensreg. 1581, 1585, 1646. Skast herreds tingbog 1636 ved Poul Rasmussen, 1, 162. Kærgård birks tingbog 1645 12/12. O. Nielsen: Skast Herred 249, 251. C. Lindberg Nielsen: Varde 131 f. Karl Hansen: Bryndum Sogn. Fra

Ribe Amt IV 478 f, 372. Riberhus amts contribur. regn. 1672, bilag 7, do. 1680. Lebech, Anf. skr. 219 f. I. C. Rosenørn: Lidt om Nørholm. Jyske Sml. 2. rk. III 321-33. A. Falk Jensen og Hjort Nielsen: Candidati og examinati juris 1736-1936 I-II: Notesbog hos fru apoteker Friis, Varde. Meddelelser fra politifuldmægtig H. Schlanbusch, Vejle, for hvilke meddelelser jeg hermed bringer min tak. Kraks Blaa Bog. Hjort Nielsen: Danske Prokuratorer.

Til Skriverne: Arne Sundbo anf. skr. 664. O. Nielsen, Gamle jyske Tingsvidner. Skast herreds tingbog 1638, 49, do. 1640 XIII. Vester Horne herreds tingbog 1664, do. 1668 12/9, do. 1678 7/8, do. 1662 22/2, do. 1665 20/5. Contributionsreg. 1679. N. M. Kromann: Fanøs Historie I 47-68. Fortegnelse over embedsmænd i Viborg Landsarkiv. A. Falk Jensen og Hjort Nielsen anf. skr. Richter: 100 Aars Dødsfald.
